

STROYNOWSKI HIERONIM – prawnik, filozof prawa, ekonomista, rektor Akademii Wileńskiej, ur. 20 IX 1752 w Chodaczkowie k. Krzemieńca, zm. 5 VIII 1815 w folwarku Czarczi Kąt k. Wilna.

Edukację zdobywał w kolegium pijarów w Złoczowie, następnie w Podolińcu na Spiszu oraz w Rzeszowie. Pracował w pijarskich placówkach oświatowych: w Złoczowie i Międzyrzecu Koreckim (1772–1773), a także w Collegium Nobilium w Warszawie, ucząc logiki, geometrii, nauki moralnej. Przygotowując się do stanu kapłańskiego, w latach 1775–1776 podjął studia teologiczne w kolegium pijarów w Krakowie. W 1776 przyjął w Warszawie święcenia kapłańskie. W 1780 z ramienia Komisji Edukacji Narodowej podjął się reformy Akademii Wileńskiej, obejmując stanowisko kierownika Katedry Prawa Natury i Ekonomii. W 1783 w Krakowie uzyskał stopień doktora teologii i praw. Na terenie Wilna związał się z ruchem wolnomularskim – loża „Gorliwy Litwin” (Lithuaniens Zélés). Od 1783 prowadził w Akademii Wileńskiej wykłady z prawa i ekonomii. W 1785 opublikował swe najważniejsze dzieło *Nauka prawa przyrodzonego, politycznego, ekonomiki polityczney y prawa narodów*, które przez wiele lat było w Rzeczypospolitej głównym podręcznikiem do nauki prawa i ekonomii. Od 1783 pracował nad reformą prawa regulującego szkolnictwo w Polsce, w 1793 został członkiem Komisji Edukacji Narodowej. Jako znawca prawa nawiązał współpracę z ugrupowaniem przygotowującym reformę ustroju politycznego w Polsce, podjętą przez Sejm Wielki (1790–1793). Był obrońcą „Ustawy Rządowej z dnia 3 maja 1791”. W 1791 Król Stanisław August Poniatowski odznaczał S. medalem Merentibus, a w 1794 orderem św. Stanisława. W latach 1787–1788 przebywał we Włoszech; był członkiem Akademii Florenckiej oraz Akademii Arkadyjskiej w Rzymie. W 1790, za zgodą Stolicy Apostolskiej, opuścił zakon pijarów i został kapłanem diecezjalnym.

W latach 1799–1806 był rektorem Akademii Wileńskiej. Konflikt z zakonem jezuitów w kwestii ich wpływów na uczelnię przyczynił się do zaareztowania i uwięzienia S. (14 I 1801 – 28 I 1801) przez władze carskie. Po śmierci cara Pawła I nowy imperator Rosji Aleksander I prosił S. o przygotowanie reformy szkolnictwa w imperium ros.; w projekcie tym S. odegrał znaczącą rolę. Był członkiem Tow. Ekonomicznego w Petersburgu. W

1806 został bpem koadiutorem Łucka, od 1806 pełnił funkcję administratora diecezji wileńskiej, a w 1814 objął biskupstwo wileńskie. W 1807 został członkiem Rzymsko-Katolickiego Kolegium Duchownego w Petersburgu. Za sprawą starań S. przy Uniwersytecie Wileńskim od 1808 istniało katolickie seminarium duchowne dla kształcenia kleru z całego ros. imperium. Zmarł w przeddzień ingresu na biskupstwo wileńskie.

Najważniejsze prace S.: *Mowa o nieszczęśliwych dla ludzi skutkach z powodu Niedostatecznej znajomości praw moralnych [...] ([bmw] 1783); Nauka prawa przyrodzonego, politycznego, ekonomiki polityczney y prawa narodów (Wl 1785, Wwa 1805⁴); Mowa przy rozpoczęciu dwuletniego kursu nauki prawa przyrodzonego [...] (Wwa 1790); Mowa Hieronima Stroynowskiego, kanonika Kijowskiego o Konstytucji Rządu Ustanowionej dnia trzeciego i piątego Maja R. 1791 ([bmw] 1791); Mowa na obchód koronacji cesarza Aleksandra I [...] (Wl 1801); Nauka prawa przyrodzonego do Biblioteki Najjaśniejszemu Królowi Stanisławowi Augustowi odwiedzającemu Akademię w Wilnie [...] (Wl 1802); Mowa przy opuszczeniu rektoratu ([bmw] 1806); Mowa przy rozpoczęciu lekcy prawa w gimnazjum wołyńskim (Wwa 1806).*

Swe poglądy filozoficzne S. kształtował na założeniach szkoły prawa naturalnego (H. Grotius, Th. Hobbes, Ch. Wolff, Monteskiusz, Ch. Thomasius) oraz myśli oświeceniowej (J. Locke), łącząc je z chrześcijańskim ujęciem człowieka i moralności, dopełnionym wątkami stoickimi oraz wątkami doktryny fizjokratyzmu (F. Quesnaya). Jego myśl filozoficzna, prawna i ekonomiczna, mająca charakter eklektyczny i synkretyczny, jest wynikiem przyjętej metody badawczej, która, jego zdaniem, unika aprioryzmów („sztucznej, przewrotnej dedukcyjności”) na rzecz poznania użytecznego, opartego na obserwacji i doświadczeniu.

ETYKA I KONCEPCJA PRAWA. Człowiek żyjący w „naturze powszechnej”, przenikniętej prawem przyrodzonym, wyznaczającym porządek fizyczny, posiada na mocy prawa przyrodzonego powinności i zasady moralne, które każdy może odkryć na drodze obserwacji i używania rozumu. Człowiek ma następujące uprawnienia: 1) do nietykalności swej osoby i bronięcia jej przed destrukcją fizyczną; 2) zaspokojenia potrzeb wynikających z porządku

fizycznego (cielesnego); 3) nabywania, posiadania i używania wszelkich dóbr ziemskich. W społeczności ludzkiej człowiek posiada uprawnienia do wolności osobistej, posiadania własności, bronięcia się przeciwko pozbawianiu go tych uprawnień, pomocy ze strony innych członków społeczności.

Człowiek posiada także obowiązki mające uzasadnienie w prawie przyrodzonym. Wobec siebie obowiązki te to: 1) używanie przyrodzonych sił ducha i ciała dla podtrzymania swej egzystencji; 2) doskonalenia ciała i duszy; 3) praca służąca utrzymaniu i nabywaniu dóbr ziemskich; 4) zachowanie miary i kolejności w zaspokajaniu potrzeb ducha i ciała. Wobec społeczności człowiek ma następujące obowiązki: 1) poszanowanie cudzej wolności; 2) nieużywanie przemocy wobec innych – z wyjątkiem konieczności obrony swych uprawnień i obrony koniecznej; 3) pomoc innym.

Zdaniem S., istotą zła moralnego jest to wszystko, co godzi w uprawnienia i obowiązki wynikające z przyrodzonego prawa. Samo prawo przyrodzone w sensie najbardziej podstawowym zdefiniował S. jako „zbiór najpierwotniejszych i nieodmiennych prawideł czyli ustaw przyrodzonych, podług których wszyscy ludzie wszędzie i zawsze sprawować się mają” (*Nauka prawa przyrodzonego, politycznego [...]*, Wł 1791, I, par. 1)”. „Prawo przyrodzone jest zawsze jedno i nieodmierne mimo obszernej onego rozciągłości, do wszystkich stosunków obiektów, okoliczności i stanów, w których różni ludzie kiedykolwiek znajdować się mogą” (tamże, par. 21). Podkreślał, że dziedzina prawa stanowionego w aspekcie jego stanowienia, interpretacji i uzasadnienia wymaga ciągłego odniesienia do prawa przyrodzonego, które odsłania zasady, obowiązki i uprawnienia. Prawo pozytywne do swej obowiązywalności wymaga zgodności z prawem naturalnym.

KONCEPCJA PAŃSTWA I POLITYKI. Polityka to naturalny dla człowieka stan przyrodzony, to konsekwencja wynikająca z przyrodzonego prawa, które czyni człowieka istotą społeczną. Społeczność jest tworem naturalnym, a nie powstałym na mocy konwencji (umowy społecznej); jej początek jest w rodzinie. Zdaniem S., relacje i działania między suwerennymi państwami winny być regulowane przez prawa narodów, a te wynikają z prawa przyrodzonego. Państwo w relacjach z innymi państwami ma następujące

uprawnienia: 1) do zachowania swej własności i woli, czyli do egzystencji i niepodległości; 2) do samoobrony (obrony koniecznej); 3) do przestrzegania zasady „pacta sunt servanda”; 4) do obrony i pomocy ze strony innych państw. Państwo określał S. jako „zgromadzenie ludzi na jednym miejscu osiadłych, dla powszechnych potrzeb związkiem woli i sił i dóbr zjednoczonych i pod opieką najwyższej zwierzchności zostających” (tamże, IV, par. 3).

Władza w państwie powinna dzielić się na ustawodawczą, sądowniczą i wykonawczą. Naczelnymi obowiązkami władzy publicznej to zapewnienie bezpieczeństwa, ściąganie podatków oraz czynienie wydatków dla użyteczności publicznej. Lud posiada także obowiązki wobec władzy: a) posłuszeństwo; b) płacenie podatków.

POGLĄDY EKONOMICZNE. Doktryna fizjokratyzmu i własne rozważania nad prawem przyrodzonym, a także pewne wątki teorii J. Locke’a są podstawą poglądów ekonomicznych S. Posiadanie i uprawianie ziemi uważał S. za podstawową formę produkcji i bogacenia się człowieka, nierozdzielnie związaną z uprawnieniem człowieka do posiadania własności i wolności. Dzięki pracy człowiek zdobywa uprawnienie do dysponowania owocami swej pracy. Prawo przyrodzone wyznacza również granice i formy płacenia podatków. Idąc za hasłami fizjokratów, S. przyjął, że podatków nie powinni płacić ani rzemieślnicy, ani kupcy, gdyż nie uzyskują dochodu, który odnawiałby się co roku, jak to ma miejsce w rolnictwie. Użytkownicy roli także nie powinni płacić podatków, gdyż ich dochód musi iść na udoskonalenie rolnictwa. Jedynie posiadacze ziemi są zobligowani do płacenia podatków, te jednak nie mogą być zbyt wysokie, aby nie powodować ubóstwa. W gospodarce muszą być przestrzegane zasady dopomagania produkcji rolnej oraz krzewienia sprawiedliwej dobroczynności, bez których nie ma pomyślności ani osobistej, ani trwałości państw i narodów. Wydatki państwa, a także wydatki indywidualne nigdy nie powinny przekraczać dochodów. Dziedzina ekonomii jest dla S. przedłużeniem i dopełnieniem dziedziny moralnej oraz prawa przyrodzonego.

Główną zasługą S. dla kultury pol. jest, obok prac nad reformą szkolnictwa i systemem prawa, upowszechnienie doktryny fizjokratyzmu i teorii prawa naturalnego (przyrodzonego) jako podstawy prawa stanowionego i

zasad moralnych. Jego główne dzieło stało się podstawowym podręcznikiem do nauki ekonomii, prawa, a także refleksji filozoficznej nad prawem i ekonomią w pierwszej poł. XIX w. w Polsce.

S. Dziewulski, *Polska myśl ekonomiczna na wszechnicy wileńskiej*, Wwa 1920; A. Marchwiński, *Poglądy filozoficzno-prawne Hieronima S.*, Wwa 1930; K. Opalek, *Hieronim S. – przedstawiciel postępowej myśli prawniczej polskiego Oświecenia*, *Państwo i Prawo* 7 (1952), 9–33; S. Hubert, *Poglądy na prawo narodów w Polsce czasów Oświecenia*, Wr 1960; H. Pohoska, *Pijarzy wizytatorami Komisji Edukacji Narodowej*, *Nasza Przeszłość* 15 (1962), 285–295; E. Lipiński, *Historia polskiej myśli społeczno-ekonomicznej do końca XVIII wieku*, Wr 1975; J. Rosicka, *Ekonomia a Oświecenie chrześcijańskie. Pijarzy i fizjokratyzm*, w: *Wkład pijarów do nauki i kultury w Polsce XVII–XIX wieku*, Wwa 1993, 185–204; J. J. Jadacki, *Sławni Wilnianie Filozofowie*, Wl 1994, 134–141; W. Giza, *Hieronim S. jako czołowy przedstawiciel fizjokratyzmu w Polsce*, *Zeszyty Naukowe / Akademia Ekonomiczna w Krakowie* (2004) z. 632, 113–122; M. Blaszkę, *Poglądy społeczno-polityczne Hieronima S.*, *Zamojskie Studia i Materiały* 7 (2005) z. 3, 329–341.

Paweł Skrzydlewski